Romanian kieli

Romanian kieli (romaniaksi *română*, Moldovassa myös *limba moldovenească*) on romaanisten kielten ryhmään kuuluva indoeurooppalainen kieli, jota puhuu noin 24 miljoonaa ihmistä. Enemmistö puhujista asuu Romaniassa. Lisäksi romaniaa puhutaan muun muassa Moldovassa, Serbiassa, Ukrainassa, Unkarissa ja Saksassa.

Romanian kielellä tarkoitetaan yleensä romanian suurinta päämurretta, dakoromaniaa. Muut romanian murteet ovat puhujamääriltään hyvin pieniä: aromania (eli makedoromania, n. 200 000 puhujaa Albaniassa, Bulgariassa, Kreikassa ja Pohjois-Makedoniassa), meglenoromania (5 000, Kreikan Moglenassa sekä Pohjois-Makedoniassa) ja istroromania (n. 500 – 1 500, Kroatian Istriassa). Dakoromaniakin jakautuu murteisiin, mutta murre-erot ovat melko pieniä.

Romania on romaaninen kieli, joka on kehittynyt latinasta. Arviolta yli 70 % sanastosta on yhteistä italian, ranskan, portugalin ja espanjan kanssa.[3] Romanian kieli on saanut paljon vaikutteita etenkin slaavilaisista kielistä. Arviolta 10–20 % nykyromanian sanoista on slaavilaista alkuperää. Neuvostoliiton aikana Moldovassa puhuttuun romaniaan tuli enemmän uudissanoja venäjästä kuin Romaniassa puhuttuun romaniaan.

Romania

Enemmistökieli

Vähemmistökieli

Oma nimi	Limba română
Tiedot	
Alue	Romania (Itä-Eurooppa), Yhdysvallat, Espanja, Italia, Venäjä, Ukraina, Kanada, Ranska, Saksa, Moldova, Transnistria (Moldova), Serbia, Turkki, Kreikka, Itävalta, Yhdistynyt kuningaskunta, Australia, Ruotsi, Argentiina, Unkari ja Bulgaria
Virallinen kieli	Romania (valtio) Moldova (valtio) Gagauzia (virallinen) Transnistria (virallinen) *Serbia* Vojvodina (virallinen) *Ukraina* Tšernivtsin alue (virallinen) Euroopan unioni (organisaatio)
Puhujia	24 miljoonaa
Sija	34
Kirjaimisto	latinalainen (Transnistriassa kyrillinen)
Kielenhuolto	Academia Română[1] (Romania) Academia de Ştiinţe a Moldovei[2] (Moldova)

Sisällysluettelo

Moldovan romania

Moldovassa puhutusta romanian kielestä käytetään joskus nimitystä moldavia[4] (mold. *limba moldovenească*). Kysymys moldavian kielen asemasta on poliittinen, sillä moldavian kirjakieli on identtinen romanian kirjakielen kanssa. Virallisissa yhteyksissä on käytetty usein nimitystä *limba de stat* eli 'valtion kieli', jolloin ei tarvitse ottaa kantaa kielen nimeen. Moldovan kielellä oli omat ISO-koodinsa marraskuuhun 2008 asti, jolloin ne korvattiin romanian kielen koodeilla.[5] 5.12.2013 Moldovan perustuslakituomioistuin päätti, että maan virallinen kieli on romania.[6]

Kielitieteellinen luokitus	
Kielikunta	Indoeurooppalaiset kielet
Kieliryhmä	romaaniset kielet
Kielikoodit	
ISO 639-1	ro
ISO 639-2	rum
ISO 639-3	ron (http://www-01.sil.org/iso639-3/documentation.asp?id=ron)
	Ohje

Historia

Romanian kieli on syntynyt muinaisen Daakian alueella puhutusta latinan kielestä. Rooman valta nykyisellä romaniankielisellä alueella alkoi vuonna 106, kun keisari Trajanus joukkoineen valloitti alueen. Rooman valta päättyi vuonna 275 roomalaisten joukkojen vetäytymiseen alueelta, ja valta siirtyi germaanisten heimojen käsiin aina siihen asti, kunnes vuonna 375 hunnit valtasivat alueen.

Hunnien vallasta huolimatta latinan kieli kuitenkin jatkoi leviämistään alueella, myös 400- ja 600-luvuilla slaavilaisten valloitusten aikoihin. Slaavilaiset kielet tosin jättivät jälkiä erityisesti alueen nimistöön. Turkkilaisia vaikutteita alueelle tuli ottomaanien eli osmanilaisten valloittajien mukana vuodesta 1453 alkaen, mutta vaikutteet olivat enemmän kulttuurillisia kuin kielellisiä.

1800-luvulta lähtien ranskan kieli ja ranskalainen kulttuuri ovat vaikuttaneet romanian kieleen ja romanialaiseen kulttuuriin, erityisesti kirjallisuuteen. Ensimmäinen tunnettu romaniankielinen teksti on kuitenkin jo vuodelta 1521.

Kielioppi

Romanian kielioppi eroaa huomattavasti muista romaanisista kielistä.

Romanian substantiivit jakautuvat kolmeen sukuun: maskuliini, feminiini ja neutri. Muissa nykyisissä romaanisissa kielissä on pääsääntöisesti vain kaksi sukua.

Yleisimmät monikon päätteet ovat maskuliineilla *-i*, feminiineillä *-e* tai *-i*, neutreilla *-e* tai *-uri*. Epämääräinen artikkeli on maskuliineilla ja neutreilla *un*, feminiineillä *o*. Määräinen artikkeli liitetään suffiksina substantiivin perään toisin kuin muissa romaanisissa kielissä (nominatiivin ja akkusatiivin päätteet: yks. m. ja n. *-ul* (*-e*:n jälkeen *-le*), yks. f. *-a* (painollisen vokaalin jälkeen *-ua*), mon. m. *-i*, mon. f. ja n. *-le*. Maskuliinin ja neutrin määräävä artikkeli on yksikön genetiivissä ja datiivissa *-lui,* femininiin vastaava muoto on *-ei*. Monikon genetiivin ja datiivin määräinen artikkeli on *-lor*.

romania: un student, studentul 'opiskelija' (vrt. esimerkiksi espanja: un estudiante, el estudiante)

Romanian substantiivit taipuvat myös sijoissa:

Nom.-Akk. un student, studentul
Gen.-Dat. unui student, studentului
Vok. studentule

Adjektiivit taipuvat sekä suvussa että luvussa. Esim. *negru* (m. & n. yks.), *neagră* (f. yks.), *negri* (m. mon.), *negre* (f. mon.). Komparaatio muodostetaan sanalla *mai*.

Romanian verbit jaetaan neljään taivutusluokkaan infinitiivin päätteen mukaan: *-a*, *-ea*, *-e*, *-i*. Infinitiivien käyttö on romaniassa melko harvinaista, kuten muissakin balkanilaisissa kielissä. Romanian verbien indikatiivin aikamuodot ovat preesens, imperfekti, perfekti, yksinkertainen perfekti, pluksvamperfekti, futuuri ja futuurin perfekti. Näistä futuuri ja perfekti ovat liittomuotoja, mutta esimerkiksi pluskvamperfekti ei ole romaniassa liittomuoto, toisin kuin muissa romaanisissa kielissä.

Taivutusesimerkki: cânta 'laulaa'

- Preesens: cânt, cânți, cântă, cântăm, cântați, cântă
- Imperfekti: cântam, cântai, cânta, cântam, cântați, cântau
- Perfekti: am cântat, ai cântat, a cântat, am cântat, ați cântat, au cântat
- Yksinkertainen perfekti: cântai, cântași, cântă, cântarăm, cântarăți, cântară
- Pluskvamperfekti: cântasem, cântaseși, cântase, cântaserăm, cântaserăți, cântaseră
- Futuuri: voi cânta, vei cânta, va cânta, vom cânta, veți cânta, vor cânta
- Futuurin perfekti: voi fi cântat, vei fi cântat, va fi cântat, vom fi cântat, veți fi cântat, vor fi cântat

Moduksia romaniassa on viisi: indikatiivi, konjunktiivi, konditionaali, presumptiivi ja imperatiivi.

Kirjoitusjärjestelmä

Romanian kieltä kirjoitettiin 1400-luvulta kyrillisin kirjaimin. Vuodesta 1860 kirjaimisto on ollut latinalainen. Käytössä on muutama erikoismerkki: kirjain Țț ääntyy [ts], Șș [ʃ], ă [ə] ja sekä î että â ääntyvät [ɨ]. Oikeaoppisessa romanian kielen Țț- ja Șș-kirjaimessa on alapuolella pilkku, ei sediljiä kuten kirjaimissa ŢţŞş, mutta merkit sekoitetaan usein, ja ŢţȘș ovat tavallisesti vaikeampia tuottaa ja näyttää oikein merkkivalikoimien vuoksi. Unicode erottelee kirjaimet: Șș (U+0218, U+0219), Țț (U+021A, U+021B) Şş (U+015E, U+015F) Ţţ (U+0162, U+0163).

Kirjaimet î ja â lausutaan täysin samoin. Erona on se, että kirjainta î käytetään sanan alussa ja lopussa, ja kirjainta â sanan sisällä, paitsi vakiintuneissa erisnimissä ja yhdyssanoissa (ne + îndemânatic → neîndemânatic). Romanian tiedeakatemia teki 1953 oikeinkirjoitusuudistuksen, jossa kirjain â poistettiin käytöstä. Tuolloin myös maan nimeksi tuli *Republica Populară Romînă*. Nicolae Ceaușescun noustua valtaan 1965 hän nimesi maan uudelleen Romanian sosialistiseksi tasavallaksi, *Republica Socialistă România*, jolloin nimen perinteinen kirjoitusasu palautettiin. Vuonna 1993 tiedeakatemia luopui kokonaan uudistuksesta ja palasi tältä osalta vuoden 1904 oikeinkirjoitusuudistuksen mukaisiin käytöntöihin, jolloin â otettiin uudelleen käyttöön.

Nykyisessä Moldovan tasavallassa oli neuvostovallan aikana 1940–1941 ja 1944–1989 käytettävä kyrillisiä kirjaimia. Vuonna 1989 siirryttiin käyttämään latinalaisia aakkosia, poikkeuksena Transnistrian erillisalue, jossa yhä käytetään kyrillisiä kirjaimia.

Romanian aakkoset

Kirjain	Nimi	Ääntäminen
A a	a	[a]
Ă ă	ă	[ə]
Â â	â din a	[ɨ]
B b	be	[b]
C c	ce	[k, tʃ]
D d	de	[d]
E e	e	[e]
F f	fe/ef	[f]
G g	ghe/ge	[g/dʒ]
H h	ha/haș	[h]
I i	i	[i]
Î î	î din i	[ɨ]
J j	je	[ʒ]
K k	ka/kapa	[k]
L l	le/el	[l]
M m	me/em	[m]
N n	ne/en	[n]
O o	o	[o]
P p	pe	[p]
Q q	kü/chiu	[k]
R r	re/er	[r]
S s	se/es	[s]
Ș ș/Ş ş	șe/şe	[ʃ]
T t	te	[t]
Ț ț/Ţ ţ	țe/ţe	[ts]
U u	u	[u]
V v	ve	[v]
W w	dublu ve	[v, w]
X x	ics	[ks]
Y y	igrec/i grec	[j]
Z z	ze/zet	[z]

Lähteet

- *Historia*-osion lähteenä: Rafael del Moral: "Diccionario Espasa - Lenguas del mundo", Editorial Espasa Calpe S.A., Madrid 2002. ISBN 84-239-2475-0.
- Mika Sarlin: Romanian kielioppi, 2., uud. p., Helsinki: Books on Demand GmbH, 2009. ISBN 978-952-498-236-8.

Viitteet

1. acad.ro (http://www.acad.ro/) Academia Româna. Viitattu 3.3.2012.
2. asm.md (http://www.asm.md/) Academia de Ştiinţe a Moldovei. Viitattu 3.3.2012.
3. Ethnologue
4. Kielten nimet suomeksi (http://www.csc.fi/sivut/kotoistus/suositukset/vahv_kielten-nimet-suomeksi_cldr1_4.pdf). Kotoistushanke (2006). www.csc.fi
5. ISO language code list (http://www.loc.gov/standards/iso639-2/)

6. http://notariat-moldova.md/ro/noutati-recente/2013/12/27/Limba-oficiala-in-Republica-Moldova-este-limba-romana/

Aiheesta muualla

- Romanian 101 (http://www.101languages.net/romanian/) Learn Romanian online
- Learn Romanian Podcast (http://www.romanian-podcast.net) Romanian Language Lessons
- Hyvä ROM-ENG-verkkosanakirja (http://www.websters-online-dictionary.org/definition/Romanian-english/)
- Ensimmäinen Romania-Suomi-Romania -sanakirja (http://www.romania-sanakirja.net)
- Romania - Matkailijan kieliopas (http://www.romania-sanakirja.net/main.php?lang=fi)

Romaaniset kielet

aragonia | aromania | arpitaani | asturia | dalmaatti | emilia | espanja | friuli | galicia | istriot | istro-romania | italia | katalaani (valencia) | korsika| ladini | ladino | liguuri (monegassi) | lombardi | mirandeesi | napoli | oksitaani (provensaali) | picardi | piemonte | portugali | ranska | retoromaani | romania (moldova) | sardi | sisilia | taranto | valloni | venetsia

Euroopan unionin viralliset kielet

bulgaria · englanti · espanja · hollanti · iiri · italia · kreikka · kroatia · latvia · liettua · malta · portugali · puola · ranska · romania · ruotsi · saksa · slovakki · sloveeni · suomi · tanska · tšekki · unkari · viro